

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Шевченка Анатолія Євгенійовича на дисертацію
Осауленка Андрія Олександровича

«Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження

У сучасних умовах утвердження української державності поступово зростає роль наукових досліджень з історії кримінально-виконавчої системи України. З одного боку, це пов'язано з формуванням нової стратегії реформування кримінально-виконавчої системи в умовах вступу України до Ради Європи та інтеграції у міжнародний правовий простір, а з іншого – зі становленням та трансформацією законодавчих основ її кримінально-виконавчої системи на основі адаптації вітчизняного законодавства до міжнародних та європейських стандартів.

Крім того, сьогодні в Україні досить гостро стоїть проблема трудової зайнятості засуджених, їх комунально-побутового забезпечення та медичного обслуговування, а також захворюваності та смертності. Саме тому робота Осауленка Андрія Олександровича спрямована на розв'язання зазначених проблем, серед яких важливу роль відіграє процес створення законодавчих основ кримінально-виконавчої системи, який особливо активно відбувався протягом 1990–2005 рр. і суттєво впливав на сучасне реформування вітчизняної пенітенціарної системи.

Вивчення історії минулого дає можливість по-новому, із знанням справи, оцінити вказану проблему, а також дозволяє дослідити законодавчі основи кримінально-виконавчої системи України, внесення до них змін та доповнень, а також ефективність впровадження їх у життя.

Вх. №		ВДСД НАВС	
16	09	4060	2020 р.
кількість аркушів:		13	
осн. док.	додаток —		

Крім того, аналіз історико-правової спадщини надає можливість теоретично осмислити погляди науковців у сфері теорії та історії держави і права, конституційного права, теорії управління, а також кримінально-виконавчого права що, безумовно, свідчить про актуальність та наукову і практичну значущість роботи Осауленка Андрія Олександровича.

І останнє, актуальність праці здобувача підтверджується і тим, що вона виконувалася відповідно до Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленої Законом України від 21 листопада 2002 р. № 228-IV, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012, Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1) (стор. 26).

Таким чином, вибір Осауленком Андрієм Олександровичем вказаної проблеми є цілком виправданим, а тема дисертації «Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)» безперечно є актуальною й корисною для науки теорії та історії держави і права України, а також має важливе теоретико-пізнавальне та прикладне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність, новизна і практична значущість

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Осауленка Андрія Олександровича є достатнім. Робота характеризується структурованістю та логічністю викладення матеріалу, а також ґрунтовністю та фундаментальністю, що зумовлено вдалим вибором комплексу методів, вибір яких також корелюється із метою та задачами дослідження.

З урахування об'єкта та предмета дисертації та з метою забезпечення повноти огляду наукової літератури дисертанту вдалося проаналізувати філософську та теоретико-правову джерельну базу з досліджуваної проблеми, яку він умовно поділив за п'ятьма періодами (дисертантом опрацьовано 654 найменування). Необхідно зазначити, що здобувач зробив ґрунтовний аналіз наукових літературних джерел, які використовуються критично, ведеться полеміка з іншими авторами. Дисертант неухильно дотримується етики наукової дискусії – точно викладає позиції опонентів, аргументує свою підтримку чи заперечення поглядів інших авторів. При цьому дисертант супроводжує розгляд зазначених праць їх критичним аналізом і переконливою аргументацією власних підходів і висновків.

Детальний аналіз та систематизація нормативних документів надали здобувачу підстави стверджувати про необхідність дослідження становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України не лише на підставі історико-правових праць вчених, а й законодавчих основ, які становлять особливу історичну цінність для розкриття поставленої проблеми.

Відповідний ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження Осауленка Андрія Олександровича також базується на використанні широкої теоретико-методологічної бази. У дослідженні здобувачем застосовано комплекс загальних методів пізнання, загальнонаукових, конкретно-наукових та

спеціальних методів, зокрема: *діалектичний* – дав можливість дослідити законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України у динаміці, як реально існуюче явище правової дійсності, та окреслити взаємозв'язки з іншими явищами на основі діалектичних законів і категорій (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.3, 3.4); *прогностичний метод* – застосовувався для виокремлення напрямів подальшого вдосконалення кримінально-виконавчої системи України в умовах європейської інтеграції нашої країни (підрозділ 5.3); *історико-правовий* – дозволив скласти ґрунтовну та розширену характеристику законодавчої діяльності в її розвитку на кожному з етапів досліджуваного періоду новітньої історії Української держави (розділ 2 та розділ 3); *порівняльно-правовий* – був використаний для співвіднесення рівня розвитку як кримінально-виконавчого права загалом, так і окремих його інститутів у порівнянні із зарубіжними державами, які відносяться до різних правових сімей (підрозділ 4.2); *формально-юридичний* – дав можливість вивчити техніко-юридичну і нормативну сторони законодавчих основ кримінально-виконавчої системи і на цій підставі зробити висновок про рівень правового забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи на кожному із виділених етапів (розділи 2–5) (стор. 27–28 роботи).

Загалом, усі методи, що подані у дисертаційному дослідженні, використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності. В результаті це забезпечило всебічність дослідження та повноту досягнення завдань, які були поставлені автором перед дослідженням.

Вдалим вбачається визначення дисертантом *мети дослідження*, яка на думку автора роботи, полягає в історико-правовому осмисленні процесу формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України у 1990–2005 рр., визначенні їх значення та ступеня впливу на подальше реформування вітчизняної пенітенціарної системи.

Відповідно до цього і чітко визначені завдання, які конкретизують шлях досягнення поставленої мети та визначають логіку структури роботи (стор. 26–27).

В цілому успішне розв'язання автором визначених завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження забезпечили **новизну дисертації**, яка полягає в тому, що вперше в юридичній науці проведено комплексне історико-правове дослідження законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр.

На засадах історико-правового підходу дисертантом вперше здійснено аналіз та визначено періодизацію формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр., зокрема виокремлено: а) 1990–1995 рр. – період від проголошення Декларації про державний суверенітет і до прийняття Конституції України; б) 1996–2002 рр. – з моменту прийняття Основного Закону нашої держави й до ухвалення кодексу у сфері виконання та відбування кримінальних покарань; в) 2003–2005 рр. – період від прийняття Кримінально-виконавчого кодексу і до ухвалення Закону «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (стор. 29).

Крім того, дисертант виявив особливості законодавчих заходів Української держави у сфері виконання кримінальних покарань у зв'язку зі вступом до Ради Європи, зокрема: а) кримінально-виконавчу систему було виведено зі структури МВС України; б) скасовано смертну кару; в) запроваджено прогресивну систему відбування покарань у місцях позбавлення волі; г) збільшено кількість видів покарань, не пов'язаних з ізоляцією засуджених.

З використанням історико-правового методу у роботі також досліджено європейську правову традицію функціонування пенітенціарної системи та визначено напрями її втілення в практику виконання кримінальних покарань

в Україні шляхом реалізації принципів гуманізму, верховенства права, диференціації та індивідуалізації кожного виду кримінальних покарань, рівності засуджених перед законом, взаємної відповідальності держави і засудженого, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правомірної поведінки, участь громадськості у діяльності установ кримінально-виконавчої системи.

В контексті правового статусу засуджених дисертантом проаналізовано історичні та теоретико-правові питання впливу Конституції України на формування законодавчих основ розвитку кримінально-виконавчої системи України та визначено проблеми деталізації положень Основного Закону у вітчизняному законодавстві шляхом внесення подальших змін не тільки до кримінально-виконавчого, а й до адміністративного, житлового, трудового та інших галузей законодавства стосовно окремих прав засуджених.

В дисертації також проведено «зріз» стану реалізації міжнародних стандартів поводження зі в'язнями та встановлено соціально-економічні та інші причини їх часткової реалізації в законодавстві України. Серед основних причин було виділено обмежене фінансове забезпечення та недостатній набір засобів, які дозволили б більш гнучко реагувати на характер і ступінь тяжкості злочинів та небезпечність особи засудженого (стор. 29–30).

В дисертації також удосконалено позиції юридичної науки стосовно генези засад формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр. з точки зору сучасної теорії держави та права, наук конституційного, кримінально-виконавчого та інших галузей права, а також положення про історико-правову зумовленість розвитку вітчизняних законів та імплементації міжнародних стандартів, спрямованих на поліпшення

законодавчого забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи з урахуванням історичного європейського досвіду (стор. 30).

Дослідження автора сприяло подальшому розвитку наступних позицій вітчизняної юридичної науки відносно: закономірностей розвитку інститутів незалежної Української держави; співвідношення власного й запозиченого історичного досвіду формування та функціонування кримінально-виконавчої системи у сучасній Україні; умов створення нормативно-правових актів, які регулювали організацію та функціонування кримінально-виконавчої системи України у 1990–2005 рр. і відносились до різних галузей законодавства та напрямів їх удосконалення в сучасний період.

Оцінка змісту дисертації та ідентичності змісту автореферату та її основних положень

Структура дисертації Осауленка Андрія Олександровича повністю відповідає логіці дослідження, сформульованій меті та завданням. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що включають 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (654 найменування на 61 сторінці) та двох додатків на 12 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 483 сторінки, із них основний текст дисертації – 388 сторінок.

Вступ містить усі необхідні для дисертаційного дослідження рубрики, а саме: обґрунтування вибору теми дослідження; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет, а також методи, що використовувались при його здійсненні; інформацію про наукову новизну і практичне значення отриманих результатів та особистий внесок здобувача; відомості про апробацію матеріалів дисертації, а також структуру та обсяг дисертації.

В роботі здійснено ґрунтовний аналіз стану наукового розроблення законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України. Значна увага приділена методології проведеного історико-правового дослідження та нормативно-правовому забезпеченню організації та функціонування виправно-трудової системи в УРСР.

Привертає до себе увагу дослідження основних напрямів формування нової стратегії реформування кримінально-виконавчої системи України у 1990–1995 рр., тобто в період коли робились перші кроки у напрямі розбудови незалежної Української держави, а також динаміки здійснюваних нею заходів у зв'язку зі вступом до Ради Європи.

Значна увага приділена європейському вектору розвитку законодавчих основ вітчизняної кримінально-виконавчої системи України в контексті теоретико-правових питань впливу Конституції України на формування законодавчих основ кримінально-виконавчої системи, а також їх розвитку після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прийняття Кримінального кодексу України.

Цілком логічним є той факт, що автор не оминув увагою й Кримінально-виконавчий кодекс України як основу для розвитку вітчизняної кримінально-виконавчої системи. В роботі розкрито аспекти впливу на КВК України правої доктрини та особливості конкретизації його положень в підзаконних нормативно-правових актах.

Водночас в роботі також обґрунтованою є позиція дисертанта відносно того, що з прийняттям кодифікованого нормативно-правового акту у сфері виконання та відбування кримінальних покарань, законодавчі основи кримінально-виконавчої системи в повній мірі не були створені. Для цього на вимогу п. 14 ст. 92 Конституції України необхідно було прийняти закон, що мав визначити діяльність органів і установ виконання покарань. Таким нормативно-правовий актом вищої

юридичної сили став Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Автор досить ретельно дослідив складний процес прийняття цього Закону, його змістовне наповнення та визначив його місце в структурі законодавчих основ кримінально-виконавчої системи.

У висновках до дисертації знайшли своє відображення узагальнені результати проведеного історико-правового дослідження, спрямовані на розв'язання важливої проблеми формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр. в контексті розвитку вітчизняного законодавства та становлення незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Репрезентоване дисертаційне дослідження має суттєве *практичне значення*, оскільки його результати можуть використовуватися у:

- *законотворчій та правозастосовній діяльності* – як наукові засади визначення напрямів подальшого розвитку та удосконалення законодавчих основ кримінально-виконавчої системи України та їх реалізації у сфері виконання кримінальних покарань (довідка про впровадження Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України від 15 травня 2020 р. № 2-238);

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення історико-теоретичних проблем пенітенціарної системи України, зокрема в контексті дослідження генези кримінально-виконавчої системи нашої держави після завершення створення її законодавчих основ (акти Національної академії внутрішніх справ від 5 березня 2020 р., Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України від 27 травня 2020 р.);

- *освітньому процесі* – при викладанні таких навчальних дисциплін як: «Історія держави і права України», «Історія пенітенціарної системи», «Теорія держави та права», «Конституційне право», «Кримінально-виконавче право» (акти Національної академії внутрішніх справ від 11 березня 2020 р.,

Повнота викладу одержаних результатів

Основні положення дисертації відображено у 43 наукових працях, серед яких дві монографії, 21 наукова стаття (15 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, шість – у наукових виданнях іноземних держав), та 20 тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Таким чином, обґрунтованість отриманих у ході дисертаційного дослідження результатів, висновків і пропозицій забезпечено завдяки оприлюдненню наукових здобутків за темою дослідження, використанню широкої джерельної бази, різноманітних методичних прийомів, аналізу кола визначених дослідницьких проблем.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Визнаючи, в цілому, значну наукову цінність дослідження, слід окреслити окремі положення дисертації, які потребують уточнення й обґрунтування.

По-перше, відповідно до структури кримінально-виконавчої системи в її діяльності особливе місце займають слідчі ізолятори, які на законодавчому рівні були затверджені Законом України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. Крім того, Закон вперше на законодавчому рівні визначав сутність попереднього ув'язнення як запобіжного заходу щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної

сили. Однак у тексті дисертації ці положення Закону висвітлені дуже стисло (стор. 139–142). Водночас КВК України та Закон «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» знайшли відображення в окремих підрозділах роботи. Тому під час прилюдного захисту хотілось би почути думку Осауленка Андрія Олександровича.

По-друге, в підрозділі 3.1 «Європейська правова традиція функціонування пенітенціарної системи» дисертант досить вдало виділяє 5 основних історичних періодів формування європейської пенітенціарної традиції (стор. 172). Однак при характеристиці п'ятого сучасного періоду дисертантом, на жаль, недостатньо уваги приділено ролі міжнародних Конгресів ООН по попередженню злочинності та поведженню з правопорушниками (стор. 191–192).

По-третє, питання скасування смертної кари є одним із найбільш дискусійних в науковій літературі. Діаметрально протилежні думки з цього приводу висловлюються в публіцистичній літературі, а також представниками різних громадських організацій. З цього приводу автор формулює свою позицію категорично, підкреслюючи, що скасування цієї виняткової міри покарання було конче необхідним та пропонує в подальшому закріпити в Основному Законі нашої держави положення про незастосування смертної кари, як це зроблено в Конституціях Іспанії, Італії, ФРН тощо (стор. 226). На наш погляд така позиція автора є не зовсім аргументованою. Адже у більш як тридцяти штатах США смертна кара до теперішнього часу не скасована, а окремі державні діячі, юристи і соціологи не тільки в США, але і в окремих європейських країнах намагаються обґрунтувати її застосування.

По-четверте, при характеристиці етапів прийняття Закону «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 р. дисертант зазначає, що передостанній проєкт цього закону передбачав

наявність чотирьох основних дефініцій найбільш часто вживаних у проєкті закону, що позитивно його характеризувало (стор. 367). Разом з тим в тексті роботи автором не розкриті причини через які ці дефініції не були включені до остаточного варіанту Закону.

Висновок про відповідність дисертації вимогам

МОН України

Однак, висловлені зауваження, мають дискусійний та рекомендаційний характер, істотно не впливають на високу оцінку роботи та не ставлять під сумнів отримані наукові результати.

Вважаємо, що робота написана на ґрунтовній джерельній базі та з врахуванням теоретичних положень і фактологічного матеріалу. Автореферат у цілому передає основний зміст роботи. Оформлення роботи також в цілому відповідає встановленим вимогам.

На наш погляд, є усі підстави для позитивної оцінки Осауленка Андрія Олександровича як науковця, оскільки він у дисертаційному дослідженні наочно демонструє евристичний стиль мислення, здібність робити самостійні висновки, критично оцінювати досягнуте в науці, узагальнювати різні підходи до теоретично складних питань, що розглядаються в дисертації. Комплексність і системність дослідження зазначеної проблематики демонструється у структурі дисертації, адже Осауленко Андрій Олександрович репрезентує свою роботу як широке та багатопланове наукове дослідження. На нашу думку, усі завдання дисертаційного дослідження знайшли в роботі дійсне розв'язання на високому науковому рівні. Відповідні висновки дослідження слід визнати достовірними.

Таким чином, дисертація на тему «Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)», представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, відповідає вимогам встановленим у пп. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку

присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Осауленко Андрій Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри теорії, історії права і
держави та конституційного права
Університету державної
фіскальної служби України
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

А. Є. Шевченко

